УДК 323.15

DOI <https://doi.org/10.30970/2307-1664.2019.27.13>

ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ІЗРАЇЛЮ ЩОДО АРАБСЬКОЇ МЕНШИНИ

Іван Прибегін

*Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
факультет міжнародних відносин, політології та соціології,
кафедра історії та світової політики
вул. Французький бульвар, 24/26, 65058, м. Одеса, Україна*

У статті робиться спроба визначити засади державної політики Ізраїлю щодо арабської меншини. Аналізується не тільки конкретний зміст цієї політики, а і її принципи та сутнісні характеристики. Розглядаються як ті фактори, що сприяють інтеграції арабської громади в ізраїльське суспільство, так і ті, що, навпаки, заважають цьому процесу. Особлива увага приділяється політико-правовим аспектам цієї проблеми.

Робиться висновок, що політика Ізраїлю щодо арабської меншини визначається передусім її етнодемократичним характером. Держава Ізраїль побудована на принципах етнічного, а не громадянського націоналізму. Вона створена від імені та в інтересах не ізраїльтян як громадянського колективу, а саме єврейського народу (включаючи тих його представників, що проживають у діаспорі). «Єврейська держава» послідовно відстоює привілейоване становище «основної (титульної) нації», яка, у свою чергу, зберігає повний контроль над державними інститутами й ресурсами. Водночас громадянські й політичні права поширюються на всіх громадян Ізраїлю включно з представниками арабської громади, яким дозволяється мирними демократичними засобами (щоправда з певними, іноді істотними обмеженнями) боротися за зміну наявного стану речей.

«Єврейська держава» являє собою яскравий приклад «етнічної демократії», в основі якої лежить протиріччя між принципом прав для всіх і принципом інституціоналізованого етнічного домінування. Це протиріччя породжує стан перманентної невизначеності в ізраїльській політичній системі й, зокрема, політиці Ізраїлю щодо арабської меншини. Унаслідок цього держава змушена вдаватися до витончених механізмів контролю над етнічними/національними меншинами, ніж ті, що використовуються в так званій «херенфольк демократії». За допомогою таких засобів, як, наприклад, маніпулятивна політика визнання, політика сегментації та диференційований підхід до різних субкультурних груп ізраїльських арабів, єврейська громада зберігає панівне, гегемонне становище в державі.

Ключові слова: державна політика, національна меншина, основна нація, етнічна демократія, «ізраїлізація», «палестинізація».

Сучасний стан арабо-ізраїльського й ізраїльсько-палестинського конфлікту значною мірою зумовлений існуванням комплексу проблем, пов'язаних із наявністю в Ізраїлі численної арабської громади, яка здатна впливати й у дійсності впливає на розвиток міждержавних і міжнаціональних відносин у регіоні. До того ж відносини між «єврейською державою» й арабською громадою мають величезний вплив на ізраїльську та єврейську ідентичність, а також визначають характер ізраїльського режиму та його стабільність у майбутньому. Більше того, можна з упевненістю сказати, що політика Ізраїлю щодо арабської меншини стає моделлю для багатьох постсоціалістичних і пострадянських країн, які стикаються з подібною ж проблемою, а саме з наявністю численної національної меншини, що не сприймає себе як таку і, як прийнято вважати, вороже ставиться до держави та її «титульної нації», яка, у свою чергу, визначає себе через протиставлення ній.

Окремі аспекти означеної проблеми тією чи іншою мірою висвітлені та проаналізовані в роботах Тетяни Карасової, Тетяни Носенко, Володимира (Велвля) Черніна, Алека Епштейна, Амаля Джамаля, Джоела Мигдаля, Бен'яміна Нойбергера, Сари Осецькі-Лазар і багатьох інших. Однак ці дослідження насамперед стосувалися конкретного змісту політики Ізраїлю щодо арабської меншини й майже не торкалися її сутнісних характеристик.

Мета статті – визначити засади державної політики Ізраїлю щодо арабської меншини.

Сіоністський рух, що оформився наприкінці XIX ст., уявляв єврейську ідентичність насамперед як ідентичність етнонаціональну, що об'єднує єврейські громади всього світу за допомогою споконвічних, примордіальних зв'язків. Відповідна ідеологія лежала в основі національного та державного будівництва принаймні в епоху єврейської колонізації Палестини й у перші десятиліття після проголошення незалежності Ізраїлю. Ця потужна перспектива намагалася стерти наявні всередині єврейської спільноти релігійні та культурні відмінності, відіграючи важливу роль у реалізації політики єврейського «плавильного тигля». Однак та сама уява, що припускала і прагнула «виплавити» єдиний і гомогенний єврейський народ, робила це через заперечення «іншого», а саме палестинських арабів [1, с. 133].

На ранньому етапі становлення сіоністського поселенського руху лідери єврейського «ішуву» («заселення») стверджували, що переважна більшість сучасних жителів Палестини є прямими нащадками стародавніх ізраїльтян. На підтвердження цієї гіпотези вони наводили різні аргументи: від топонімічних та археологічних до психологічних та антропологічних. І все ж таки, незважаючи на правомірність самої теорії, в основі її лежала стратегія «акультурації» місцевого арабського населення. Ця інклюзивна концепція, що на якийсь час захопила уяву керівництва «ішуву», базувалася на припущенні, що сучасна й модерна єврейська громада зможе з легкістю поглинути «відсталу та примітивну» східну культуру. Однак кривавий арабський бунт 1929 р. й арабське повстання 1936–1939 рр., що були спрямовані передусім проти єврейської імміграції до Палестини, продемонстрували всю безперспективність подібних ідей [2, с. 330–338]. У результаті «нащадки юдейських селян» викреслені з єврейської національної свідомості й начисто забуті. Сучасні палестинські фелахи ... стали ... арабськими емігрантами, що масово перебралися в XIX столітті в майже незаселену Палестину. Вони продовжували стікатися сюди й у XX столітті, залучені бурхливим зростанням сіоністської економіки, яка притягнула, згідно з укоріненим міфом, багато тисяч неєврейських робочих рук» [2, с. 337–338].

Отже, перед майбутньою «єврейською державою» постало завдання видалити зі своєї території всіх тих, хто завідомо не ідентифікував себе з «народом Ізраїлю» й апріорі вважався недостатньо лояльним щодо нього. У ході війни 1947–1949 рр. із приблизно 900 тис. палестинських арабів, які проживали в установлених ООН кордонах передбаченої «єврейської держави» (і на територіях, які відійшли до Ізраїлю в результаті війни), утекли або були виселені майже 750 тис. осіб. Їм навіть по завершенню військових дій урядом Ізраїлю було відмовлено в праві повернутися додому [2, с. 487].

Разом із тим араби, що в одну мить стали «ізраїльськими», чи за безпосереднім задумом, чи за внутрішньою логікою прийнятих керівництвом «єврейської держави» рішень, вимушено перетворилися в певну, в політичному і соціальному плані окрему, а згодом і відмінну від іншої частини палестинського народу спільність. Урешті-решт, соціально-політична реальність, у якій вони опинилися, поставила їх перед необхідністю пристосовуватися до встановленого проти їхньої волі правління [3]. Ця тенденція до інтеграції в ізраїльське суспільство отримала назву «ізраїлізація».

Натомість посилення палестинської національної свідомості, почуття солідарності з палестинцями на «територіях» і в діаспорі, а також відчуття історичної та культурної єдності з ними відображає тенденцію до так званої «палестинізації» ізраїльських арабів [4, с. 105–106]. Активізації цього процесу значною мірою сприяли відновлені в результаті війни 1967 р. контакти між ізраїльськими арабами й палестинцями; суперечливі процеси лібералізації та етнізації, що стали результатом і разом із тим причиною «правого повороту» 1977 р. в ізраїльській політиці; а також Перша і Друга палестинські інтифади, що зробили цю тенденцію, як прийнято вважати, незворотною [5].

Традиційний для ізраїльської соціальної науки підхід розмежовує два види самосвідомості – «національну», в основі якої лежать культура, мова, історія й уявлення про спільність долі, і «громадянську», зумовлену належністю до певної держави. У цьому сенсі національна та громадянська самосвідомість не тотожні одна одній, а динаміка їх розвитку може бути різноспрямованою. Так, національна самосвідомість ізраїльських арабів характеризується емоційним зв'язком із палестинцями або арабами загалом, а громадянська – інструментальним контактом із «єврейською державою», якій вони адресують свої практичні запити [6, с. 149–150]. Під впливом двох різноспрямованих тенденцій: «ізраїлізації» і «палестинізації», відбувалося (й досі відбувається) формування нової для «внутрішніх» арабів самосвідомості – самосвідомості меншини, національна ідентичність якої вступає в протиріччя з її громадянською ідентичністю.

Із самого початку державна політика Ізраїлю щодо «внутрішніх» арабів визначалася насамперед трьома принципами, що фактично суперечать один одному: принципом демократичного правління, єврейсько-сіоністською сутністю держави і пріоритетом питань безпеки в умовах неврегульованості арабо-ізраїльського конфлікту. Водночас, якщо перший принцип сприяє інтеграції арабської меншини в ізраїльське суспільство, два інших – заважають цьому процесу [7, с. 292].

Сутність Ізраїлю як держави єврейського народу відображена в тому числі в Декларації незалежності Ізраїлю. У ній стверджується, наприклад, таке: «Природне право єврейського народу, як і будь-якого іншого народу, – бути господарем своєї долі у своїй суверенній державі. Тому ... ми, ... представники єврейського населення країни й сіоністського руху, ... через наше природне й історичне право, а також на підставі рішення Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй ... проголошуємо створення єврейської держави в Ерец-Ізраель – Держави Ізраїль» [8].

Разом із тим Ізраїль з моменту свого (від)творення незмінно мислився й позиціонувався як демократична держава, що своїм становленням реалізувала одне з основних демократичних прав, а саме право народу на самовизначення (у цьому випадку у формі незалежної національної держави). До того ж «єврейська держава» завжди дотримувалася принаймні таких принципів, як суверенітет народу, верховенство права, політичний плюралізм, поділ гілок влади, гласність дій державних органів і посадових осіб, виборність основних органів влади на базі загального, прямого й рівного виборчого права, нарешті, підпорядкування меншості волі більшості за чіткого дотримання прав меншості. І в цьому сенсі немає ніяких протиріч між єврейською сутністю й демократичним характером Держави Ізраїль.

Не вбачала протиріч у цьому й ізраїльська громадськість (насамперед єврейська громада країни, від імені якої і створювалася Держава Ізраїль). Ситуація змінилася лише на початку 1980-х рр. із пробудженням політичної свідомості ізраїльських арабів і дедалі частішими спробами ізраїльських і єврейських інтелектуальних кіл (передусім постсіоністських) верифікувати Державу Ізраїль на відповідність нормам сучасної ліберальної демократії.

Незважаючи на проблемність самого ліберально-демократичного дискурсу, у якому погано поєднані принципи свободи й рівності в ідеалі повинні доповнювати один одного, ліберально-демократична модель, як прийнято вважати, забезпечує (або прагне забезпечити) абсолютну рівноправність усіх громадян, роблячи особливий акцент на захисті прав меншості від «тиранії більшості» [9].

Сучасна держава, на думку постсіоністів, має представляти інтереси усіх громадян рівною мірою, незалежно від їхньої релігійної або етнічної належності, тому Ізраїлю необхідно стати по-справжньому спільним домом для всіх євреїв та арабів, що проживають у ньому. Іншими словами, Держава Ізраїль не може бути водночас демократичною і єврейською, отже, її «нормалізація» передбачає ослаблення зв'язків із юдаїзмом і єврейською діаспорою, тільки це, зрештою, може дати Ізраїлю змогу стати повноправним членом регіональної співдружності суверенних держав [10, с. 89–91].

І все ж таки треба чесно відповісти на питання: «Наскільки великим є значення крихітної ізраїльської культурної ідентичності в епоху глобального світу, що безперервно розширюється? Чи не краще – в нових історичних умовах – плекати ... [транснаціональну етноконфесійну єврейську] ідентичність, яка, з одного боку, створює в нащадків євреїв по всьому світі відчуття, що Ізраїль перебуває в їхній власності, а з іншого – породжує в ізраїльських євреїв відчуття належності до великого й потужного єврейського народу» [11, с. 146]. До того ж делегітимація єврейського характеру держави, перетворення її на «державу всіх громадян», на думку критиків постсіонізму, не тільки не зможуть переконати арабський світ докорінно переглянути своє ставлення до Ізраїлю, а й, навпаки, прискорять демонтаж ізраїльської державності [10, с. 90–96].

Отже, постсіоністська вимога подальшої лібералізації та демократизації країни, а також заклик до перетворення Ізраїлю з «єврейської держави» в «державу всіх громадян» започаткували широку наукову та громадську дискусію щодо наявного і прийнятного співвідношення «єврейського» та «демократичного» в Державі Ізраїль.

З унесенням у 1985 р. змін до Основного закону про Кнесет полеміка з цього питання тільки посилювалася [1, с. 507–510]. У параграфі 7а (у редакції 1985 р.) зазначено, що кандидат або список кандидатів буде відсторонений від участі у виборах, якщо в його цілях або діях, прямо чи опосередковано, міститься один із таких пунктів:

1. «Заперечення існування Держави Ізраїль як держави єврейського народу»;
2. Заперечення демократичного характеру держави»;
3. Підбурення до расизму» [1, с. 507].

У свою чергу, мета прийнятих у 1992 р. Основного закону про свободу занять та Основного закону про гідність і свободу людини, як випливає із самих текстів цих законів, полягає в закріпленні цінностей Держави Ізраїль «як єврейської й демократичної держави» [12; 13].

Пізніше парламентом країни прийняті поправки до параграфа 7а Основного закону про Кнесет, які серед іншого об'єднали 1 і 2 пункт попередньої редакції закону. У результаті визнання неприпустимим «заперечення існування Держави Ізраїль як єврейської й демократичної держави» остаточно стерло грань між сутністю держави та її характером, поставивши їх в один ряд і фактично зрівнявши їх [14].

Подібні формулювання, проте, не тільки не змогли примирити протиборчі сторони, а й, навпаки, загострили суперечки щодо первинності принципів, що лежать в основі Держави Ізраїль. І лише загальне зміщення ізраїльської публічної політики вправо, що спостерігається із самого початку 2000-х рр., зрештою, вирішило формальне протиріччя між «демократичним» і «єврейським характером» держави на користь останнього.

Прийнятий 19 липня 2018 р. Основний закон про національний характер Держави Ізраїль однозначно визначив Ізраїль як «національну державу єврейського народу, у якій він реалізує своє природне, культурне, релігійне та історичне право на самовизначення», причому, що більш важливо, «реалізація права на національне самовизначення в Державі Ізраїль належить виключно єврейському народу» [15]. Не залишає сумнівів у цьому й сам текст закону загалом [15].

В основі ізраїльської політики інтеграції із самого початку лежала явна асиметрія, що передбачає як базові ідентичності «єврейську» для євреїв і «ізраїльську» для арабів, тоді як «єврейська» ідентичність мала зберегти в Ізраїлі чіткий етнонаціональний характер, «ізраїльська» – видавалася як нейтральна загальна громадянська ідентичність, яка, окрім євреїв, може включати й арабських жителів країни.

Громадяни Ізраїлю арабо-палестинського походження в планах сіоністського керівництва повинні були стати насамперед ізраїльтянами – лояльними громадянами країни, чия політична ідентичність не стільки національна, скільки громадянська. За допомогою державної системи освіти (і не тільки) арабських жителів країни намагалися виховати (і значною мірою намагаються й досі) як «ізраїльських арабів», історія яких починається лише в 1948 р. та чий права, на відміну від прав євреїв, впливають із їхнього ізраїльського громадянства [16, с. 496].

При цьому сам ізраїльський Закон про громадянство (1952 р.), вочевидь, ніколи не був юридично нейтральним [17]. Тоді як арабам гарантувалося право на отримання ізраїльського громадянства чи не виключно на підставі їх фізичної присутності на території країни в момент набрання цим законом чинності, євреї (і члени їхніх сімей) могли та досі можуть розраховувати на отримання ізраїльського громадянства на підставі так званого Закону про повернення (1950 р.) [17; 18].

Отже, на наш погляд, у «єврейській державі» порушується головний і системоутворювальний принцип сучасної демократії (а, точніше, досконалих її форм), а саме принцип громадянськості. Тому якщо й можна говорити про Ізраїль як сучасну демократичну державу, то лише як про «демократію нижчого рівня», свого роду «хибну демократію».

Як переконливо продемонстрував професор соціології Хайфського університету Самі Самоха, Держава Ізраїль не є ні ліберальною, ні консолідною, ні навіть мультикультурною демократією. І разом із такими державами, як Естонія, Словаччина та Малайзія, Ізраїль можна зарахувати до політичних режимів, які С. Самоха визначає як «етнічна демократія» [19]. І хоча концепція «етнічної демократії» не є загальновизнаною й безперечною в соціально-політичних науках, на наш погляд, усе ж може бути корисною особливо в разі «єврейської держави».

Ліберальна критика концепції ґрунтується передусім на переконанні, що «етнічна демократія» в принципі не є справжньою демократією. На думку більшості критиків зліва, «етнічна демократія» не задовольняє вимогам процедурного мінімуму, які висуваються або повинні висуватися до сучасної демократії [19, с. 42–44]. Більше того, незважаючи на свій демократичний фасад, «етнічна демократія» настільки ж недемократична, як і «херенфольк демократія», і, так само як і вона, базується на «гегемоністському контролі й тиранії більшості» [19, с. 42].

Проте, як справедливо зазначає С. Самоха, сама по собі «демократія» не містить явної вимоги рівних прав, а «етнічна демократія» не є відхиленням від ліберальної демократії чи порочною її формою, тому не зобов'язана дотримуватися такого важливого її принципу, як громадянськість.

«Етнічна демократія» є абсолютно іншим типом демократичного режиму, який базується на принципах етнічного, а не громадянського націоналізму [19, с. 44]. Вона не тільки визнає пріоритет етнічної ідентичності над громадянською, а й послідовно відстоює привілейоване становище «основної (титульної) нації» стосовно не включених у неї груп. Саме «титульна нація», а не громадянський колектив становить основу такої держави.

Водночас «етнічна демократія» поширює громадянські й політичні права на все постійне населення країни включно з етнічними/національними меншинами. І хоча групи, які не належать до «основної нації», нерідко сприймаються як загроза для виживання етнічної держави, а щодо них використовуються певні обмеження й механізми контролю, в «етнічних демократіях» допускається боротьба цих груп (мирними демократичними засобами) за зміну наявного стану речей [9; 19, с. 44–46].

Отже, в основі «етнічної демократії» лежить протиріччя «між принципом прав для всіх і принципом інституціоналізованого етнічного домінування, які вплетені в нього й породжують неясності, невизначеності та плутанину в політичній системі» [19, с. 45–46]. Цього протиріччя не існує в «херенфольк демократії», яка субстанціонально не тільки не є демократією, а й не претендує на це (інакше кажучи, не прикидається такою). Тому «етнічну демократію» все ж можна вважати справжньою демократією, незважаючи на її вкрай низьку якість [19, с. 45–46].

Під час війни за незалежність Ізраїлю майже над усіма арабськими населеними пунктами країни та їх жителями був установлений жорсткий контроль, який протягом перших 18 років існування «єврейської держави» здійснювався військовою адміністрацією. Формально її функції зводилися до запобігання антиізраїльській діяльності, припинення будь-яких спроб створення арабських націоналістичних організацій, недопущення контактів ізраїльських арабів із жителями сусідніх арабських держав та обмеження їх переміщення (насамперед у стратегічно важливих районах країни). Насправді ж мова йшла про набагато більш широкі й істотні обмеження [4, с. 12–22]. І хоча з часом чимало дискримінаційних норм щодо «внутрішніх» арабів знято, частина з них, як і раніше, діє, оскільки єврейська більшість і цілком контрольована нею держава продовжують відчувати до арабської меншини глибоку недовіру й підозрілість [4, с. 12–22; 7, с. 297–300].

Вимушена еміграція з новоствореного Ізраїлю сотень тисяч палестинців включно з їхньою економічною, політичною й релігійною елітою разом з уведенням режиму військової адміністрації та масовою конфіскацією арабської земельної власності мали для арабів, що залишилися в Ізраїлі, по-справжньому деморалізуючий ефект. У результаті їм довелося шукати опору в сімейному клані – «хамулі» – та його керівництві, що обрало шлях співпраці з офіційною владою, яка, у свою чергу, також була зацікавлена за допомогою побудови особливих відносин зі старійшинами кланів установити над арабським сектором ефективний контроль [7, с. 294–300].

Згодом, однак, на адресу цих «нотаблів» усе частіше можна було почути звинувачення в конформізмі, у нехтуванні інтересами арабської громади країни, нарешті, у зраді інтересів арабського й палестинського народів [6, с. 156]. Тому з підвищенням арабської, а згодом і палестинської самосвідомості ізраїльських арабів вплив традиційних лідерів арабського сектора помітно зменшився.

Це вплинуло в тому числі й на результати виборів до ізраїльського парламенту. Якщо в перші десятиліття існування «єврейської держави» більшість арабських депутатів обиралася за «арабськими списками» сіоністських партій (що зазвичай включали старійшин найбільш впливових арабських кланів країни), то на виборах до Кнесету 10-го скликання вони не отримали жодного місця. А вже в ході виборчої кампанії 1984 р.

не було представлено жодного «арабського списку», що стало свідченням повного зникнення цього феномена з політичного життя країни [7, с. 300–301]. Разом із тим з парламентських виборів 1992 р. в арабських районах країни спостерігалось стрімке й неухильне зниження електоральної підтримки єврейсько-сіоністських партій водночас зі зростанням впливу арабських та арабо-єврейських партій (таких як комуністична) [20, с. 4].

Арабським громадянам Ізраїлю, починаючи з перших же в країні парламентських виборів 1949 р., була дана можливість участі у виборах. При цьому право обирати й бути обраними підносилося державою як найважливіша ознака дотримання принципу ліберальної рівності та прояв дійсно демократичного характеру ізраїльського режиму. Часткова інституційна інтеграція в політичній сфері була покликана продемонструвати відсутність дискримінації арабської меншини або принаймні націленість держави на її викорінення.

В умовах військового стану та військового управління, що мали місце в Ізраїлі в період з 1948 по 1966 рр., участь арабських громадян у політичному житті країни фактично була сильно обмежена і практично не мала ніякого позитивного значення для них. Однак і після скасування військового стану ситуація докорінно не змінилася. Голосування арабських громадян на виборах, так само як і наявність у Кнесеті арабських депутатів і партій, мають на меті передусім продемонструвати демократичний фасад ізраїльського режиму, який у реальності протидіє перерозподілу влади на користь арабської меншини.

Безсилля арабських політиків проявляється в тому числі й у їхній маргінальній або найчастіше відсутній ролі під час прийняття Кнесетом або іншими органами влади найважливіших державних рішень. Причому для збереження наявного стану речей «єврейською державою» можуть уживатися та в дійсності вживаються дії, здатні обмежити ефективність арабських депутатів і партій і звужити їм простір для політичного та правового маневру. До рішень такого роду можна зарахувати, наприклад, прийняті в 1985 р. поправки в Основний закон про Кнесет, що за фактом накладають додаткові обмеження на арабську політичну участь [16, с. 496–497].

Іншим важливим елементом владного контролю над «внутрішніми» арабами була й залишається їх свідомо сегментація. Відповідно до цієї політики, від основного масиву арабомовної меншини влада прагне відокремити християн, друзів, алавітів, бедуїнів, черкесів, бахаїстів, ахмадітів та інші групи, зміцнюючи саме цей складник їхньої самосвідомості й послаблюючи більш універсальну – палестинську та/або арабську [6, с. 154–155; 21].

Оскільки «єврейська держава» не прагне асиміляції або повної інтеграції арабської меншини, а відкрита культурна, мовна або релігійна дискримінація остаточно скомпрометувала б ізраїльську демократію, держава дотримується часткової й маніпулятивної політики визнання, в основі якої лежить османська система мілетів. Відповідно до неї, держава визнає базовою характеристикою відмінності релігійно-конфесійну належність своїх громадян і постійних жителів країни (проте не обмежується нею) [16, с. 497–498].

На відміну від євреїв, етнічна та релігійна ідентичність яких невіддільні одна від одної (принаймні з погляду «єврейської держави»), арабська меншина розділена на релігійні групи, яким надаються різні групові права [16, с. 497–498; 21]. І хоча ці права в багатьох випадках мають позитивний демократичний характер, вони є передусім механізмом поділу та владарювання над арабською громадою країни, а також збереження гегемонії релігійно-го істеблішменту в питаннях особистого статусу громадян.

Безпосередньою метою цієї політики є не тільки компрометація ліберальних прав особистості, пов'язаних зі свободою релігії та від неї, а й підпорядкування релігійних меншин рішенням, що приймаються всередині єврейської громади країни (та в її інтересах) [16, с. 497–498]. Контроль над усіма визнаними державою конфесіями, в тому числі най-

більшою релігійною громадою ізраїльських арабів – мусульманською, здійснює ізраїльське Міністерство у справах релігій, яке формує склад мусульманського духовенства країни й забезпечує виплату йому заробітної платні. У свою чергу, численні об'єкти Вакфу, що колись становили основне джерело доходів до ісламських громадських і соціальних установ, після війни за незалежність Ізраїлю опинилися під безпосереднім контролем «єврейської держави», в якому вони й залишаються до сьогодні [16, с. 497–498; 22, с. 143–144].

І все ж таки найважливішим механізмом маніпулятивної політики Ізраїлю щодо арабської меншини є диференційований підхід до різних субкультурних груп ізраїльських арабів. Практика надання цим груп відмінних між собою прав та обов'язків спрямована передусім на ослаблення арабо-палестинської солідарності й посилення міжгрупової відчуженості всередині арабського сектора. Сутність цього підходу полягає в стимуляції лідерів цих груп до ведення сепаратних переговорів із державою та встановлення особливих відносин із нею [23, с. 179–180].

Отже, політика Держави Ізраїль щодо арабської меншини, на наш погляд, визначається не тільки й не стільки питаннями національної безпеки в умовах неврегульованості близькосхідного конфлікту, скільки її етнодемократичним характером. З погляду наявності в державі основних демократичних інститутів і процедур Ізраїль, безсумнівно, являє собою демократію. Разом із тим у «єврейській державі» порушується такий базовий принцип ліберальної демократії (та інших «досконалих» форм демократії), як «громадянськість».

Держава Ізраїль побудована на принципах етнічного, а не громадянського націоналізму. Вона створена від імені та в інтересах не ізраїльтян як громадянського колективу, а саме єврейського народу (включаючи тих його представників, що проживають у діаспорі). «Єврейська держава» послідовно відстоює привілейоване становище «основної (титульної) нації», яка, у свою чергу, зберігає повний контроль над державними інститутами й ресурсами. Водночас громадянські й політичні права поширюються на всіх громадян Ізраїлю, включно з представниками арабської громади, яким дозволяється мирними демократичними засобами (щоправда з певними, іноді істотними обмеженнями) боротися за зміну наявного стану речей.

Отже, «єврейська держава» являє собою яскравий приклад «етнічної демократії», в основі якої лежить протиріччя між принципом прав для всіх і принципом інституціоналізованого етнічного домінування. Це протиріччя породжує стан перманентної невизначеності в ізраїльській політичній системі та, зокрема, політиці Ізраїлю щодо арабської меншини. Унаслідок цього держава змушена вдаватися до витончених механізмів контролю над етнічними/національними меншинами, ніж ті, що використовуються в так званій «херенфольк демократії». За допомогою таких засобів, як, наприклад, маніпулятивна політика визнання, політика сегментації та диференційований підхід до різних субкультурних груп ізраїльських арабів, єврейська громада зберігає панівне, гегемонне становище в державі.

Список використаної літератури

1. Bekerman Z. Israel: Unsuccessful and Limited Multicultural Education. *SA-e DUC JOURNAL. Special Edition on Education and Ethnicity*. 2009. Volume 6. Number 2. P. 132–145.
2. Занд Ш. Кто и как изобрёл еврейский народ / пер. с иврита М. Урицкого. Москва : Эксмо, 2011. 544 с.
3. Осецки-Лазар С. Проблемы безопасности и арабское меньшинство в Израиле. *Национальная безопасность и демократия в Израиле*. Том 3. Глава 8. URL: <http://ocw.openu.ac.il/russian/democracy-and-national-security/volume3/article28.html> (дата звернення: 06.10.2019).

4. Нойбергер Б. Власть и политика в Государстве Израиль : в 12 т. Открытый университет Израйля : Издательство Открытого университета, 1999. Ч. 11 : Арабское меньшинство: национальная обособленность и политическая интеграция. 264 с.
5. Карасова Т.А. Политика в отношении арабского этнического меньшинства в Государстве Израиль. *Вестник Томского государственного университета*. Томск, 2010. № 340. С. 99–103.
6. Эпштейн А.Д. Война и дипломатия. Арабо-израильский конфликт в XX веке : монография. Киев : ДУХ І ЛІТЕРА, 2003. 216 с.
7. Карасова Т.А. Политическая история Израйля. Блок Ликуд: прошлое и настоящее : монография. Москва : Наталис, 2009. 528 с.
8. Декларация Независимости Израйля. *Официальный сайт Кнессета*. URL: https://www.knesset.gov.il/docs/ru/megilat_ru.htm (дата звернення: 06.10.2019).
9. Карасова Т.А. Демократическая форма власти и политическая система Израйля. *Перспективы*. 2010. URL: http://www.perspektivy.info/oykumena/vostok/demokraticeskaja_forma_vlasti_i_politicheskaja_sistema_izraila_2010-12-23.htm (дата звернення: 06.10.2019).
10. Фишман Г. Еврейское государство и еврейский народ. *Идеология еврейской национальной жизни в современном мире* / под ред. Давида Брейкстоуна, Алека Эпштейна, Людмилы Дымерской-Цигельман. Москва : Мосты культуры ; Иерусалим : Гешарим, 2003. С. 84–96.
11. Занд Ш. Как и почему я перестал быть евреем : монография. Москва : Эксмо, 2013. 192 с.
12. Основной закон: Достоинство и Свобода человека. *Официальный сайт Кнессета*. URL: <https://main.knesset.gov.il/RU/activity/pages/basiclaw.aspx?LawId=11> (дата звернення: 06.10.2019).
13. Основной закон: Свобода занятий. *Официальный сайт Кнессета*. URL: <https://main.knesset.gov.il/RU/activity/pages/basiclaw.aspx?LawId=10> (дата звернення: 06.10.2019).
14. Основной закон: Кнессет. *Официальный сайт Кнессета*. URL: <https://main.knesset.gov.il/RU/activity/Pages/BasicLaw.aspx?LawId=1> (дата звернення: 06.10.2019).
15. Основной закон: Израиль – национальное государство еврейского народа. *Официальный сайт Кнессета*. URL: <https://main.knesset.gov.il/RU/activity/pages/basiclaw.aspx?LawId=13> (дата звернення: 06.10.2019).
16. Jamal A. The Contradictions of State-Minority Relations in Israel: The Search for Clarifications. *Constellations*. Oxford : Blackwell Publishing Ltd., 2009. Volume 16. № 3. P. 493–508.
17. Nationality Law, 5712–1952. *Official Knesset Website*. URL: https://www.knesset.gov.il/review/data/eng/law/kns2_nationality_eng.pdf (дата звернення: 06.10.2019).
18. Закон о Возвращении. *Официальный сайт Кнессета*. URL: https://knesset.gov.il/laws/ru/lawofreturn_ru.htm (дата звернення: 06.10.2019).
19. Smooha S. The Model of Ethnic Democracy: ECMI Working paper. Flensburg : European Centre for Minority Issues, October 2001. 95 p.
20. Arab Population in Israel: Demographic, Socio-Economic and Political Indicators / Compiled by A. Rudnitzky. Tel Aviv University : Moshe Dayan Center, May 2018. 6 p.
21. Чернин В. Этническая карта Израйля: история, проблемы и перспективы развития. *Хроники Иерусалима*. 2010. URL: <http://gazeta.rjews.net/chernin2.shtml> (дата звернення: 06.10.2019).
22. Носенко Т.В. Ислам в Израиле: статус и межрелигиозные противоречия. *Вестник МГИМО*. Москва, 2010. № 5. С. 143–151.
23. Migdal J.S., Kimmerling B. The Odd Man Out, Arabs in Israel. *Through the Lens of Israel: Explorations in State and Society*. Albany, NY : SUNY Press, 2001. P. 173–194.

ISRAELI STATE POLICY FRAMEWORK TOWARDS THE ARAB MINORITY**Ivan Prybiehin**

*Odessa I. I. Mechnikov National University,
Faculty of International Relationships, Politology and Sociology,
Department of History and World Politics
French Boulevard str., 24/26, 65058, Odessa, Ukraine*

The article attempts to identify the foundations of Israel's state policy towards the Arab minority. It analyzes not only the specific content of this policy, but also its principles and its essential characteristics. There were considered the factors that contribute to the integration of the Arab community into Israeli society and those factors that, on the contrary, hinder this process. Special attention was focused on the political and legal aspects of this problem.

Finally, it is concluded that Israel's policy towards the Arab minority is determined, first and foremost, by its ethno-democratic character. The State of Israel is based on the principles of ethnic, not civil, nationalism. It was created in behalf of the Jewish people (including its representatives living in the Diaspora), not the Israelis as a civic collective. The "Jewish state" consistently defends the privileged position of the "core nation", which, in turn, keeps complete control over state institutions and resources. At the same time, civil and political rights are given to all Israeli citizens, including representatives of the Arab community, who are permitted, in a peaceful democratic way (albeit with certain, sometimes significant limitations), to fight for change in the current state of affairs.

The "Jewish state" is a typical example of "ethnic democracy", the fundament of which contains the contradiction between the principle of rights for all and the principle of institutionalized ethnic dominancy. This contradiction creates permanent uncertainty in Israeli political system and, particularly, in the state policy towards the Arab minority. As a result, the state is forced to use more sophisticated mechanisms to control ethnic/national minorities than those, used in a so-called "Herrenvolk democracy". Through such means as the manipulative policy of recognition, the policy of segmentation and differentiated approach to various subcultural groups of Israeli Arabs, the Jewish community keeps a dominant, hegemonic position in the state.

Key words: state policy, national minority, core nation, ethnic democracy, "Israelisation", "Palestinization".